

IV. RELIEFNE ZNAČILNOSTI POPLAVNIH PODROČIJ IN POPLAVNEGA ZALEDJA

Pri izbranem geografskem proučevanju poplavnih področij nas zanimajo tudi tiste značilnosti reliefa, ki vplivajo na različno hiter in velik odtok padavinske (poplavne) vode s poplavnega zaledja, na različni položaj, različno velikost in različne z reliefom pogojene funkcije poplavnih področij vzdolž reke in potokov in končno tudi tiste značilnosti reliefa, ki vplivajo na različno dinamiko in različne morfogenezne učinke poplav v samem poplavnem svetu. Pri tako zajetem proučevanju nas še posebej zanima naslednje:

* 1) **Vpliv reliefa na količino in dinamiko odtoka padavinske poplavne vode.** Znano je, da odteče iz posameznih naših pokrajin zelo različen delež padavinske (poplavne) vode. Pri prikazu (poplavnega) vodnega odtoka, ki je reliefno pogojen, kaže še posebej upoštevati kamninsko sestavo poplavnega zaledja in samega poplavnega področja in to predvsem z vidika vodne prepustnosti in neprepustnosti kamnin in kjer je mogoče tudi sestavo posameznih vrst teh kamnin (npr. ilovic, laporjev, skrilavcev oziroma konglomerata, apnenca, dolomita itd.). Pri prikazu kamninsko različnega površja se lahko poslužimo tudi koeficienta prepustnosti tal.

Orografske značilnosti poplavnega zaledja naj bi prikazali z arealnim razmerjem med gorovjem (nad gozdno mejo), hribovjem (med gozdno mejo in višino okrog 500 m), gričevjem (tega bi razčlenili v relativne višine do 100 m in nad 100 m) ter nižinskim svetom (z relativnimi višinami do 30 m). Orografske poteze bi torej prikazali z deležem posameznih hipsografskih pasov, kar naj bi prikazali tudi kartografsko.

Razrezanost reliefa naj bi prikazali z gostoto rečne mreže, kar bi po potrebi še osvetlili s prevladujočimi relativnimi višinami in naklonom pobočij (zlasti z deležem pobočij z naklonom nad 15°).

* 2) **Reliefni položaj in reliefna izoblikovanost poplavnih področij.** Poleg osnovne delitve poplavnih področij na dolinska, ravninska in kraška nas zanima tudi podrobnejša karakteristika njihovega položaja in njihove reliefne izoblikovanosti. Tako bi npr. razlikovali: a) poplavni relief ob vstopu rek iz hribovja v široka dolinska dna in kotline, — b) poplavni relief ob tektonsko pretrgih in nenadnih razširitvah dolin ob toku navzdol, — c) relief nad velikimi vršaji in med njimi, — d) relief v območju velikih rečnih zavojev, predvsem ob prehodu rek iz ravninskega sveta v kamninsko odpornejše tesni in soteske, — e) poplavni relief na notranji strani meandrov in v območju močnega meandriranja reke sploh, — f) relief na notranji strani rečnih tokov, ki se pri izravnnavanju stalno pomikajo v eno smer, — g) poplavni relief na obrobni zatišni strani širokih prodnih ravnin, — h) poplavni relief ob sovodnjih ter i) poplavni svet v vrtačah, uvalah, slepih dolinah in kraških poljih.

* 3) **Geomorfološke posledice poplav.** Morfogenezna učinkovitost poplavnih voda bi skušali pregledno osvetliti s prikazom debeline, zaobljenosti in poškodovanosti transportiranega gradiva, ki ga poplavne vode prenašajo in odlagajo (različno razbit, zaobljen, sploščen in debel prod, različna primes peska, melja in ilovnatih sestavin).

Za dinamiko poplavne vode so še posebno značilni najdebelejši prodniki in skale, ki jih voda ob povodnji še premika in vali po strugi navzdol ali izven nje. Nadalje je značilna razprostranjenost svežih in različno obsežnih spodjed na poplavnih bregovih (prikazati morda številčno ali kartografsko, posebej za desni in levi breg) pa tudi pojavi sveže pretrganih meandrov in sledovi še povsem svežega nasipanja (npr. v strugi ali grmovju neposredno nad rečnimi koriti ter po široki danji ravnici). Intenzivnost take akumulacije nam poleg svežih sledov nasipanja izkazuje tudi zasutost spodnjih, ob koreninah močno razširjenih delov debel in tudi delna zasutost spodnjih delov

zgradb in drugih antropogenih objektov v naseljih ali izven njih. Na mladost takih nasipanj opozarjajo ponekod tudi odplake iz rudnikov in premogovnikov ter opečni in drugi antropogeni odpadki, ki jih zasledimo v naplavini. Recentnost spodjedanja in nasipanja nam zelo dobro dokumentirajo tudi prevrnjena ali nagnjena drevesna debla vzdolž rečnih strug, pa tudi sledovi peska, ki so se ohranili do višine poplav po drevesnih deblih.

Dinamiko poplavne vode zelo dobro ilustrira tudi obtočenost in obdrgnjenost drevesnih korenin ob potokih. Te so do višine okrog enega metra, do katere je v poplavnih vodah še veliko proda, povečini že tako poškodovane, da ne morejo več opravljati svoje funkcije in se sušijo. Više se žive korenine še ohranjajo, vendar so tudi po njih velike brazgotine. Razgaljene in prizadete korenine ustvarjajo s svojo skrivenčnostjo vred zelo slikovito podobo takih bregov.

Poleg samega prikaza teh učinkov nas zanima tudi njihova razporeditev vzdolž rečnih tokov (v odvisnosti od značaja doline in vseh nenadnih sprememb rečnega toka) ter vse istočasne spremembe same struge (npr. prehod iz ozke struge brez prodišč v širše z večjimi ali manjšimi prodišči, tolmuhi ter bolj ali manj izrazitimi meandri ter prehod v še širše rečne odseke z obsežnimi prodišči in morda z rojasto razvejenim tokom ter z različno starimi zamočvirjenimi in suhimi strugami ter okljuki) in tudi samih korit (plitva in globoka korita, trapezasta in trikotna itd.).

Na osnovi vseh teh učinkov poplavnih voda kaže razčleniti poplavne struge predvsem na hudourniške in nehudourniške (normalne). Ekstremno hudourniške struge se odlikujejo po izrazitih in pogosto močno razvejenih koritih, močnih sledovih trganja bregov in nasipanja. Struge spremlja obilica prevrnjenih dreves, po koreninah in deblih pa so v poplavnem svetu sledovi močnih odrgnin. Ob grmovju in drevju se kopiči veliko najrazličnejšega plavja (vej, listja, trave; pri potokih in rekah, ki tečejo skozi naselja, tudi najraznovrstnejši antropogeni odpadki).

Pri normalnih (nehudourniških) poplavnih strugah, ki prečkajo navadno naselja, so morfogenetski učinki poplavnih voda manj izraziti. Korita so povečini plitva in bolj enakomerno izoblikovana, bregovi so poraščeni z rušo, grmovjem ali drevjem ter je samo tu in tam opaziti sledove erozije (spodjede in usadi). Vode, ki ob poplavih sežejo iz strug, so povečini veliko manj kalne in manj nasipljejo, imajo pa tudi manjšo erozijsko sposobnost. Zato tudi poplavna dolinska dna niso tako jasno in ostro omejena proti višjemu svetu kot pri hudourniških potokih. Prehodi v terase in proti ostalemu višjemu svetu so postopni in počasni, zato je ob teh potokih reliefna omejitev poplavnega sveta manj izrazita in zato težavnejša.

V. ZNAČILNOSTI PRSTI IN RASTJA NA POPLAVNIH PODROČJIH

Proučevanje poplavnih področij zajema tudi poplavne prsti in poplavno rastje kot značilna pokrajinska elementa teh področij. Naslednje smernice zajamejo le poglobitve elemente tovrstnega proučevanja. Sestavljene so predvsem po skušnjah, ki jih je prineslo proučevanje poplavnega sveta ob Pšati. Za proučevanje drugačnih poplavnih področij, npr. v kraškem svetu, pa jih je treba ustrezno prilagoditi.

Ta proučevanja naj ne bodo prepodrobna, temveč naj pokažejo le tiste značilnosti prsti in rastja, ki so za poplavna področja pokrajinsko najbolj pomembne. Zato opozarjajo smernice le na osnovne poteze, ki so za posamezne tipe rastja in prsti na poplavnih področjih najpogostejše in z drugimi pokrajinskim elementi tudi vzročno in funkcijsko najbolj povezane. Obširnejše gradivo o sestavi tovrstne vegetacije in o pedoloških profilih nudi literatura (npr. Wraber 1960, Vovk 1959, Stritar 1965).

Proučevanje rastja in prsti na poplavnih področjih kaže za naše potrebe razdeliti na tri dele: na pripravljalni, terenski in laboratorijski del.